

## Genderové nerovnosti v demokratických systémech

**Romana Marková Volejníčková**

Vianello, M., Hawkesworth, M. (eds.). 2016. *Gender and Power. Towards Equality and Democratic Governance*. Hampshire: Palgrave Macmillan UK.

Kniha *Gender and Power* analyzuje z genderové perspektivy demokratické systémy celého světa a ukazuje, že demokracie není vždy plně egalitární. Existují totiž skupiny lidí, jejichž zájmy a potřeby nemusí být v demokratických systémech plně reflektovány. Autoři a autorky dané knihy se zaměřují především na ženy a na to, jak je jim umožněno plně využít potenciál demokracie, který se skrývá v možnosti participativního řízení, udržování lidských práv a svobod a zajištění možnosti podílet se na chodu společnosti v jejich různých úrovních. Předkládaná kniha ve čtyřech sekcích zaměřených na nedostatky demokracie nebo možnosti jejich překonání nabízí velmi unikátní pohled na tvorbu, fungování a změnu demokratizačních procesů z genderového hlediska v různých koutech světa. Všechny čtyři tematické části ukazují, že různými způsoby, v různých systémech a procesech demokracie čelí ženy překážkám a bariérám v možnosti plné participace. Zdaleka nejde jen o oblast politiky a veřejného života, ale také o oblast soukromých podniků, zejména těch nadnárodních, které do značné míry ovlivňují směr a vývoj nejen dané země, ale v důsledku globalizace a propojenosti i vývoj v jiných zemích. Kniha dokládá, že genderová nerovnost tak prostupuje snad veškeré demokratické systémy, a to i v oblastech, kde bychom ji na první pohled nehledali.

První část knihy s názvem *Democratic deficits: sites, contexts, and tactics of redress* pojmenovává nedostatky demokratických systémů na základě případových studií z různých zemí, jež se zaměřují především na politické systémy a na to, jak ne/umožňují ženám plnou participaci. Jedna ze studií se věnuje rovněž analýze nadnárodních firem a možnostem participace žen v rozhodovacích pozicích. Studie autorského týmu José Álaro Moisés a Beatriz Rodrigues Sanchez o politické reprezentaci žen v Brazílii ukazuje, jak mohou být kvóty pro zařazování žen a mužů na kandidátní listiny využity jako jeden z nástrojů zavádění demokratizačních procesů a také jako nástroj, jak zlepšit obraz politiky v očích veřejnosti. Jak ale prokázala analýza politické reprezentace žen na všech úrovních politiky v Brazílii, žen je zde neustále velmi málo. Ačkoliv se o politiku zajímalo stále více žen a rovněž v ní kandidovalo, což je jeden z pozitivních výsledků zavedení kvót, zvoleno jich bylo minimum. Analýza příkladu Brazílie ukazuje, že jde především o politické strany, jež si nastavují neformální pravidla týkající se nejen podpory vybraných kandidátů a kandidátek, u kterých se předpokládá úspěch

(tedy muži, kteří v politice již působí), ale neúspěch žen je ovlivněn také rozdílným financováním kampaní politiků a političek. Tato analýza upozornila na skutečnost, že úspěch žen v jejich politické reprezentaci nesmí ustrnout pouze na zavedení kvót, ale že kvóty jsou jen jedním z nástrojů, jak zvýšit počet žen v politickém životě, kde ženy čelí bariérám v různých rovinách, např. již uvedeným rozdílným financováním kampaní ovlivňujícím šanci na úspěch ve volbách.

Poslední studie první části autorky Michal Palgi pojednává o zastoupení žen ve vedoucích pozicích v soukromém sektoru. Autorka zde upozorňuje, že na rozdíl od politiky není v soukromém sektoru nadnárodních firem časté, aby zde byly např. zákonem zavedeny nástroje na podporu žen, jako jsou právě kvóty. Ženy tak zde mnohdy čelí jiným bariérám, jež jim brání dosáhnout vedoucích pozic, anebo – v případě že tyto pozice zastávají – se střetávají s jinými problémy než jejich mužští kolegové. Autorka se zmiňuje např. o situaci, kdy top manažeři a manažerky musejí kvůli své práci neustále cestovat do různých zemí. Nejenže pro pracující matky mohou být úplná flexibilita a časté cestování problematické, ale ženy mohou čelit i tomu, že se ocitnou v zemi, kde jsou kulturní a společenská genderová „pravidla“ konzervativní a žena ve vedoucí roli nemusí být ostatními respektována. Autorka zde analyzuje celou řadu obdobných bariér, což dokazuje, jak je fungování podnikatelského prostředí založeno na mužských hodnotách a pravidlech, která ženy znevýhodňují. Statistická data ukazují, že mnohdy jsou ženy natolik v menšině, že nemohou změnit organizační kulturu a hodnoty dané firmy a často se nastaveným hodnotám přizpůsobí. Lze tak usuzovat, že větší zastoupení žen může pomoci ke změně hodnot a idejí převládajících v organizacích, které mnohdy stojí na maskulinních principech.

Druhá část knihy s názvem *Explaining inequalities: multidisciplinary perspectives* je věnována multidisciplinárnímu studiu genderu, rasy, sexuální identity a moci. První kapitola autorky Elisabethy Addis diskutuje o klasických ekonomických teoriích z genderové perspektivy. Tyto teorie vnímají ekonomiku jako směnu zboží/služeb/statků dvou (či více) subjektů. Nicméně dále nepřihlížejí k tomu, jakého pohlaví, genderu anebo z jakých sociálních nebo mocenských pozic vstupují jednotliví aktéři a jednotlivé aktérky do této směny. Jinými slovy, klasické ekonomické teorie nedostatečně reflektují mocenské vztahy obchodu a směny, a naopak předpokládají rovnocennou sílu na obou stranách. Addis zde chtěla poukázat na to, že analýza mocenských vztahů v ekonomických systémech se neobjede bez analýzy ukotvenosti těchto vztahů ve společenských a kulturních hodnotách, bez analýzy genderového řádu společnosti a také bez reflexe neplacené práce, která je vykonávána zpravidla ženami a která ovlivňuje jejich možnosti působení v ekonomických vztazích.

Třetí část knihy s názvem *Reconceptualizing the quality of democracy* se věnuje otázce přehodnocení kvality demokracie. Demokracie jako forma vlády není neměnná, ale naopak v sobě ukrývá potenciál přizpůsobit se změnám společnosti. Demokra-

cie by vždy měla být vedena principy rovnosti a svobody, a především principy participativní formy vlády, kde každý by měl mít možnost se nejen vyjádřit, ale rovněž by měl být jeho názor vyslyšen. Zároveň by kvalitní demokracie měla brát zřetel na fungování volebních systémů, aby měl každý stejnou možnost nejen být zvolen, ale také by každý měl mít stejnou „startovní čáru“ v přípravě na volby v politice. To jsou principy, jež by měly nejen ženám, ale i dalším doposud nedostatečně zastoupeným skupinám pomoci prosadit a hájit své zájmy na úrovni politického rozhodování. José Álvaro Moisés se ve své studii věnuje kvalitě demokracie a politické inkluzi. Analyzuje v ní koncept demokracie a také otázku, jaké prvky tvoří kvalitní demokracii. Álvaro Moisés zde cituje studii „The Economist Intelligence Unit“ z roku 2012, která určila pět principů demokracie (proces voleb a pluralismus, funkce vlády, politická kultura, politická participace a občanské svobody), na základě nichž lze určit míru demokratizace v dané zemi. Ze zkoumaných 167 zemí, jež se prezentují jako demokratické, bylo na základě těchto kritérií definováno jako úplné demokracie (*full democracies*) jen 15 % z nich, nejvíce zemí bylo ohodnoceno podle těchto principů jako demokracie s nedostatky (*flawed democracies*) (32,3 %) a autoritativní režim (*authoritarian regimes*) (30,5 %), méně zemí (22,2 %) bylo považováno za hybridní režimy (*hybrid regimes*). Zajímavé je se podívat, kolik procent populace ze všech 167 zemí žije v těchto typech demokracie – zatímco v zemích s úplnou demokracií žije 11,3 %, v dalších dvou typech demokracie žije vždy nejvýš kolem 37 % z této populace. Tato analýza ukazuje na mnohovrstevnatost demokracie. Ta by neměla být určována jen svobodnými volbami a soutěží mezi politickými stranami, jak tomu často bývá, ale také by měla stát na principech, jako je politická participace a hájení občanských svobod. Občané a občanky by tedy měly mít stejnou možnost participovat na volbách nejen jako voliči a voličky, ale rovněž jako kandidáti a kandidátky se stejnou šancí na zvolení. Zároveň by měla být demokracie založena na principech politické kultury, která vychází z odpovědnosti vůči voličům a voličkám a vůči všem občanům a občankám. To jsou základní principy kvalitní demokracie – kvalitu demokracie proto nelze měřit jen na základě míry svobody politické soutěže a voleb, ale spíše na základě možnosti přístupu jednotlivých občanů a občanek do těchto procesů. Jen tak jsme schopni plně pochopit, v čem spočívají bariéry bránící v aktivní participaci na politickém dění doposud minoritně zastoupeným skupinám, a nacházet vhodná řešení pro odstranění těchto bariér.

Čtvrtá a poslední část knihy s názvem *Strategies for social and political transformation* nabízí možnosti sociální a politické transformace demokratických systémů, prezentovaných opět formou případových studií z různých zemí. Všechny analýzy ukázaly, že klíčovým faktorem transformace existujících nerovností je organizovanost žen, a to na různých úrovních – od podpůrných skupin pomáhajících ženám trpícím domácím násilím až po aktivistické skupiny žen nebo založení politických stran složených pře-

vážně z žen. Právě poslednímu bodu, tedy možnosti vytvořit ryze ženskou politickou stranu, se věnuje Ki-young Shin v případové studii Japonska a Jižní Koreje. V Jižní Koreji v roce 2000 byly odsouhlaseny kvóty, v jejichž důsledku narostl počet žen v politice, a to především na komunální úrovni. Nárůst počtu žen v nejvyšších patrech politiky byl daleko menší, ale i přesto se ukázalo, že etablování žen v komunální politice má pozitivní efekt. Jednak se ženy učí politickým procesům a pravidlům, začínají vytvářet sítě, jednak tyto ženy získávají politické zkušenosti, podle kterých se někteří voliči a voličky ve volbách rozhodují. Jiný případ genderové politické transformace předkládá Japonsko, kde vznikla ženská politická strana (ne vždy v ní byly jen ženy, ale v současnosti zde početně převažují zejména v komunální politice, v členské základně i v počtu dobrovolnic participujících na volbách). Tato strana vznikla jako protiváha dosavadním stranám a jako možnost, jak vnést nová témata (často spojená se zkušeností žen) do veřejných debat a politiky obecně. Tato strana existující již několik let slaví nemalé úspěchy v komunální politice. Oba příklady ukazují genderovou politickou transformaci jiným způsobem, ale oba poukazují na důležitost mobilizace a organizovanosti žen – zatímco v Japonsku byla organizovanost mnohem vyšší, v Jižní Koreji nikoliv, proto se ženy vydaly cestou kvót. Ale bylo to právě téma kvót a jejich uzákonění, které se stalo momentem spojujícím progresivní i konzervativní ženy v politice. I tady organizovanost žen přinesla pozitivní výsledky.

Na závěr bych se ráda zmínila o teoretické studii předškolní péče autorky Evy Pat-tis Zoja ze čtvrté části této knihy. Autorka navazuje na psychoanalýzu a její studium vývoje a tvorby identit mužů a žen ve společnosti. Především se věnuje otázce, jaké důsledky pro demokratické systémy má předškolní péče, která je vykonávána zpravidla ženami/matkami? Analyzuje zde, nejen kriticky, studie vývoje identit u dívek a chlapců např. u Sigmunda Freuda, ale také reflektuje jeho feministické kritičky. Do své analýzy dále zahrnuje i témata, jako je vliv genderu rodičů na tvorbu identit chlapců a dívek, ale i studie věnující se rodičovské deprivaci. Analyzované studie se shodují v tom, že identita dívek a chlapců je tvořena díky péči primární pečovatelky (tj. matky) rozdílně. Zatímco identita dívky splývá s identitou matky, dívka vytváří své Já na principech empatie, ztotožnění a splynutí, chlapec naopak tvoří své Já na principech oddělení se a vymezení. Jde o dvě odlišné strategie, jež mají nemalé důsledky pro další život mužů a žen a ve společnosti, a to nejen v jejich působení v partnerství a rodině, ale rovněž v jejich působení v ekonomických a politických systémech, které jsou základem demokracie. Samostatné Já mužů je spíše předurčuje k dominanci ve veřejném životě, jenž je poté odrazem mužských hodnot a pravidel, ženy tu proto mají se svým empatickým Já menší šanci na úspěch. Cesta ke změně vede nejen prostřednictvím změny společenských a kulturních vzorců (např. muž živitel / žena pečovatelka), ale také změnou našich Já a toho, jak jsme jako jedinci schopni tyto vzorce chování ve svém životě měnit, nejen je reprodukovat.

Předkládaná kniha velmi poutavým a čtivým způsobem nabízí nové možnosti analýzy a uvažování nad principy demokracie z genderové perspektivy. Cílem této knihy bylo zpřístupnit čtenářům a čtenářkám nové způsoby uvažování nad konceptem demokracie, ale rovněž nad vznikem a působením genderových mocenských struktur v politice a soukromých firmách. Každá kapitola měla představit nejen výzvy, kterým nutně demokratické systémy pod tlakem společenských a genderových změn čelí, ale i možnosti, jak se s těmito výzvami vypořádat. Velmi oceňuji, že jsou v knize zastoupeny i studie nejen z evropského a amerického kontextu, ale také z Jižní Ameriky nebo Asie. Díky tomu kniha nabízí další dimenzi analýzy genderových mocenských struktur a demokracie a tím je její studium ve světě, který je globalizován a propojen. Jednotlivé studie zřetelně ukazují, že jedno rozhodnutí učiněné v jednom kulturním a společenském kontextu může mít dopad na životy lidí v jiných kulturních a společenských kontextech. Na závěr bych ráda ocenila i variabilitu teoreticko-analytických přístupů ke studiu genderových mocenských struktur. V knize nalezneme příspěvky inspirované antropologií, politologií, ekonomii, ale rovněž psychoanalýzou. Přečtení knihy tak pro mne jako pro socioložku znamenalo vynoření nových otázek a podnětů k výzkumu. Uvědomuji si, že demokracie nestojí jen na institucích, strukturách a mocenských vztazích, ale že její formu, kvalitu a budoucí směřování ovlivní i to, jak je nám jako mužům a ženám umožněno formovat své Já, anebo také to, jaké dovednosti a schopnosti v nás ony instituce a struktury rozvíjejí nebo utlumují a které nám posléze ne/umožňují naplno participovat na demokratických procesech.